

*Департамент освіти, науки, сім'ї, молоді та спорту
Івано – Франківської обласної державної адміністрації
Обласний інститут післядипломної педагогічної освіти*

*Матеріали обласної картотеки передового педагогічного досвіду
вчителя історії та правознавства Ліснохлібичинської ЗОШ I – III ступенів
Коломийської районної ради*

Харука Володимира Романовича

Формування громадянської компетентності на уроках правознавства

Досвід вивчили та узагальнили

Л. Шелемей, проректор ОІППО

*С. Бондаренко, методист лабораторії
суспільно – гуманітарних дисциплін ОІППО*

*м. Івано - Франківськ
2014*

Опис і обґрунтування роботи з виділенням актуальності, новизни та практичної значущості

П о з а я к р о з у м н е
м о ж е
з о с е р е д и т и с ь н а
в с ь о м у,
в і н в і д к и д а є н е ц і к а в і,
н у д н і
й е м о ц і й н о
м о н о т о н н і у р о к и

Л. Еллісон



Діти – це наше майбутнє...

Старі слова починають
звучати сьогодні
по-нового, вміщуючи в собі
новий зміст.

II. Актуальність теми

На початку третього тисячоліття поглиблюються та прискорюються загальносвітові соціально-економічні, політичні, соціокультурні процеси, які визначають розвиток людства на сучасному етапі його життєдіяльності. Проте у цих умовах найвідповідальнішою є роль освіти, яка є тим соціальним інститутом, який створює фундамент розвитку кожної людини. Одним із найактуальніших завдань сучасної освіти і виховання в Україні є створення умов для формування людини-громадянина, розкриття її творчих можливостей, задоволення особистих та спільних інтересів.

Рада Європи підняла проблему формування громадянської компетентності та освіти з прав людини ще 1997 року, коли було ініційовано перший проект освіти з питань демократичного громадянства. 2005 рік був проголошений Європейським роком громадянської освіти. Саме тоді Рада Європи визначила вирішальну роль школи у справі формування громадянина. Наша країна має невеликий досвід у цій сфері, а Україні потрібна спеціалізована, фахова, систематична підготовка громадян до життя в умовах демократії.

У зв'язку з модернізацією українського освітнього простору, концепцією профільної освіти здійснюється перехід до нових стандартів, програм і підручників. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (Постанова КМУ від 23.11.2011 р.) ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів, що реалізовані в освітніх галузях і відображені в результативних складових змісту базової і повної загальної середньої освіти [7, с. 4-5]. При цьому особистісно зорієнтований підхід до навчання забезпечує розвиток академічних, соціокультурних, соціально-психологічних та інших здібностей учнів. Компетентнісний підхід сприяє формуванню ключових і предметних компетентностей. Діяльнісний підхід спрямований на розвиток умінь і навичок учня, застосування здобутих знань у практичних ситуаціях, пошук шляхів інтеграції до соціокультурного та природного середовища.

Ідея компетентнісного підходу – одна із відповідей на запитання, який результат освіти необхідний особистості і затребуваний сучасним суспільством. Формування компетентності учня на сьогоднішній день є однією із актуальних проблем освіти і може розглядатися як вихід із проблемної ситуації, що виникла через протиріччя між необхідністю забезпечити якість освіти та неможливістю вирішити цю проблему традиційним шляхом [3, с. 48].

У сучасних умовах українського суспільства правова освіта є одним з найважливіших чинників розвитку особистості, становлення громадянського суспільства і демократичної правової держави, умовою формування правосвідомості громадянина. Вона спрямована на отримання знань, навичок, ціннісних орієнтацій, необхідних людині для ефективного соціального функціонування, реалізації життєвих цілей і завдань.

Все це обумовлює перехід від теоретично-знаннєвої освіти до компетентнісної, потребує посилення практичної спрямованості навчання правознавства у загальноосвітніх навчальних закладах. Саме компетентнісний підхід розглядається як один із важливих концептуальних принципів, який визначає сучасну методологію оновлення змісту освіти. Він є одним із головних підходів,

закладених у зміст Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. В цьому документі визначено, що однією із ключових компетентностей є **громадянська компетентність** – здатність учня активно, відповідально та ефективно реалізовувати права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства [7, с. 2]. А тому переорієнтація освітнього простору (Державний стандарт впроваджується в частині базової загальної середньої освіти з 1 вересня 2013 р., а в частині повної загальної середньої освіти – з 1 вересня 2018 року) і суспільно – політичні зміни, що відбуваються зараз у нашій Україні, обґрунтовують новизну і важливість дослідження даного питання.

Актуальність теми досвіду та її практичне значення визначають сучасні умови розвитку освіти. У **“Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті”** наголошено на необхідності створити умови для забезпечення високої якості знань, конкурентоспроможності та мобільності сучасних фахівців на ринку праці [18, с. 12-13]. Значною мірою розв'язання цього завдання залежить від ефективності навчального процесу (згідно Закону України **“Про загальну середню освіту”**), спрямованого на створення умов для розвитку компетентного учня, спроможного адаптуватися в соціумі та реалізувати набутий життєвий досвід. Саме на реалізацію цих освітніх завдань спрямоване дослідження даної роботи.

Провідною ідеєю навчально-виховного процесу в сучасних умовах якраз і є формування компетентності людини (Див. Рис. 1.2).



Рис. 1.2. Складові компетентності людини

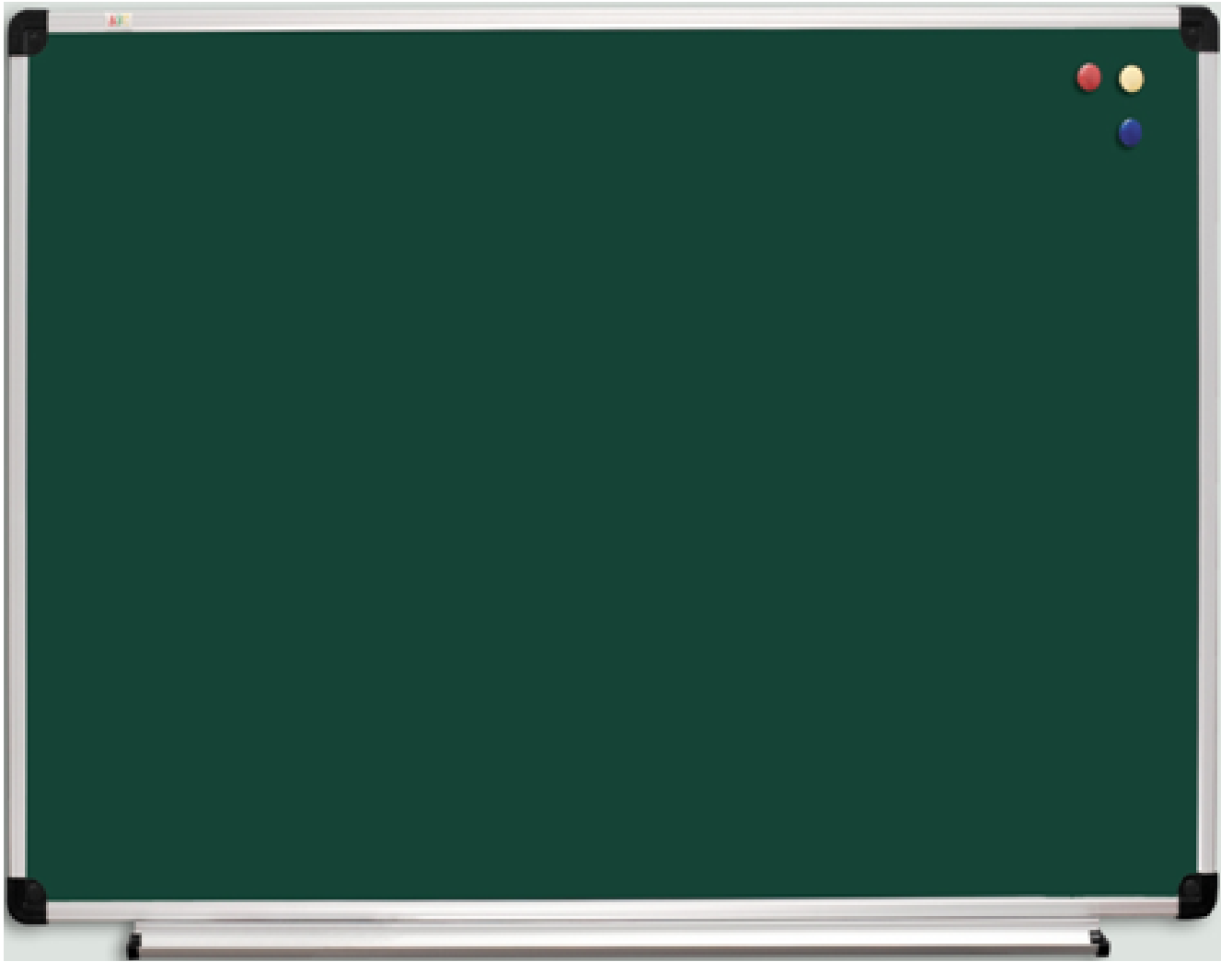
Компетентнісна освіта зорієнтована на практичні результати, досвід особистої діяльності, вироблення ставлень, що зумовлює принципові зміни в організації навчання, яке стає спрямованим на розвиток конкретних цінностей і життєво необхідних знань і умінь учнів.

Компетентна особа – це творча особистість, практична особистість, вільна особистість, гуманна особистість, духовна особистість. В цьому визначається *інноваційна* риса досліджуваної проблеми, оскільки компетентний майбутній випускник школи повинен :

- ✓ **усвідомлювати** – різноманітність життєвих цінностей (свободи, співпраці, шанування інших людей), власну самоцінність;
- ✓ **уміти** – здійснювати вибір, жити і працювати в різновіковому колективі;
- ✓ **бути здатним** – планувати своє життя відповідно до цілей; ухвалювати рішення;

✓ *мати – життєвий досвід діяльності в групі: під керівництвом, самотійно, в парі, з книжкою, з документами, з приладами, комп'ютером.*

Основна ідея досвіду полягає в тому, щоб у навчально – виховному процесі забезпечити формування громадянської компетентності випускників школи як необхідного чинника становлення громадянина своєї держави, що є найбільш актуальне в наш час. Громадянина не просто із почуттям патріотизму, а й якостями лідерства, здатного співпрацювати та приймати іншу думку; громадянина, який не тільки вміє логічно мислити й переконливо говорити, а й бути вірним своєму слову, відповідальним за свої вчинки і достойним у своїй поведінці.



Список використаних джерел

*Сила та мудрість мови –
в умінні висловити багато кількома
словами.*

Плутарх

1. Бакалюк В. І. Психологічний аспект новаторського застосування опорних сигналів у методиці В. Ф. Шаталова / В. І. Бакалюк // Упр. шк. – 2008. – № 7. – С. 21–25.
2. Баханов К.О. Навчання історії в школі: інноваційні аспекти. – ВГ Основа, 2005.
3. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К.: К.І.С., 2004. – С. 47 – 53.
4. Брецько Ф. Історія держави і права України в схемах і таблицях // Історія України. – 2005. – №29-32. – С.21-23.
5. Вербицька П. Вчителі історії та суспільних дисциплін у добу змін //Доба. –2005. – №2(14). – С.6 – 11 .
6. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ ст.) – К.: Райдуга.-1994 – с.6.
7. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (Постанова кабінету міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392) – Інформаційний збірник та коментарі міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – К.: Педагогічна преса. – лютий 2012. – № 4-5.
8. Забезпечення формування громадянської компетентності у сучасному змісті шкільної освіти (Підсумковий документ робочої групи з розробки планів і програм проекту „Громадянська освіта – Україна” // Історія в школах України. – 2006. – № 8.
9. Інноваційні технології навчання від А до Я / Упор. В. Волканова. – К.: Шк. світ, 2011. – 96 с.
10. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: Метод. посіб. / Автор – укладн.: О. Пошетун, Л. Пироженко. – К.: А.П.Н., 2002.
11. Інструктивно-методичні рекомендації із вивчення суспільних дисциплін у 2012–2013 н.р. // Інформаційний збірник. – 2012. – № 19-21. – С. 52-60.
12. Калашин В.Ф., Гоменюк Д.В., Сушенцева Л.Л. Методика Шаталова В.Ф.: сутність, здобутки, перспективи: Методичний посібник. – К.: 2008. – 46 с.

13. Кашкарьов, Г. В. Методика викладання правознавства в школі в опорних схемах і таблицях. В 2-х частинах / Г. В. Кашкарьов. - Харків: Вид. група "Основа", 2011.
14. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – С. 15-25.
15. Міхелі С. Педагогічні ідеї В.О.Сухомлинського як концептуальна основа особистісно орієнтованого підходу // Початкова школа. – 2003. – №9. – С.5-12.
16. Наровлянський О.Д. Правознавство. Практичний курс. Підручн. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.: Грамота, 2010. – 216 с.: іл.
17. Наровлянський О.Д. Правознавство. Підручн. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. (профільний рівень). – К.: Грамота, 2010. – 272 с.: іл.
18. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 23 жовтня 2002. – № 33. – С. 11–18.
19. Нетьосов С.І. Активізація пізнавальної діяльності учнів на уроках правознавства дидактичними засобами навчання / С.І. Нетьосов // Історія в школах України. – 2008. – № 6. – С. 40 – 42.
20. Ночовка Л. Модель підготовки компетентного випускника загально-освітнього навчального закладу // Завуч. – 2009. – № 20-21. – С. 23–34.
21. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти // Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: К.І.С., 2003. – 296 с.
22. Пометун О.І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки / Пометун О.І. // Вісник програм шкільних обмінів . – 2005. – № 23. – С. 18.
23. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти // Рідна школа. – 2005. – № 1. – С. 65 – 69.
24. Пометун О. Методика навчання історії в школі / Пометун О.І., Фрейман Г.О. – К.: Генеза, 2006. – С.169-184.

25. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Науково-методичний посібник. – К.: А.С.К., 2004. – 192 с.
26. Ратушняк С.П. Правознавство: схеми і таблиці. Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. – 76 с.
27. Ремех Т.О. У чому особливості основного етапу уроку з практичного курсу Правознавство // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. – 2011. – № 5. – С. 29-33.
28. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук. – метод. посіб./ За ред. О. Пометун. – К.: АСК, 2004. – 192 с.: іл..
29. Сучасний урок: Панорама методичних ідей: наукове видання / упоряд. Н.І. Харківська. – Харків : Основа, 2004. – 128 с.
30. Сухомлинський В.О. Народження громадянина // Вибр. тв.: У 5-т. – К.: Рад. шк., 1976. – Т.5. – С. 283-582.
31. Сухомлинська О. Ідеї громадянськості й школа в Україні / Сухомлинська О. // Шлях освіти. - 1999.-N4. - С.20-25.
32. Творческие поиски учителей Москвы. Опорные схемы и повышение эффективности обучения. – М.,1972.
33. Усенко І.Б. Правова освіта на порозі ХХІ століття // Історія України. – 2000. – № 39.
34. Харук В.Р. Основи правознавства в таблицях і схемах. Збірник матеріалів. – Івано – Франківськ, 2013. – 154 с.
35. Худобець О.А. Використання схем і таблиць на уроці історії // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. – 2012. – № 2. – С. 47-48.
36. Худобець О.А. Комп'ютер на уроці історії : проблеми, пошук, досвід // Історія в школах України. – 2005. – № 3.
37. Худобець О.А. Новітні інформаційні технології: навчити учителя // Історія України. – 2006. – №17.

V. Глосарій

*Якщо ви володієте знанням,
дайте іншим запалити від нього свої
світильники.*

*Томас Фуллер
(англійський філософ і письменник)*

Громадянська освіта – 1) це освіта, спрямована на формування знань, умінь, навичок і громадянських компетенцій, потрібних для життя в демократичній державі; 2) діяльність, спрямована на формування

знань і навичок, необхідних громадянину в демократичній правовій державі для реалізації громадянських прав і свобод, користування інститутами сучасної правової демократичної держави.

Громадянська компетентність – здатність учня активно, відповідально та ефективно реалізовувати права та обов’язки з метою розвитку демократичного суспільства.

Громадянська позиція – система ціннісних і соціальних орієнтацій та настанов, що характеризують людину як громадянина країни та суспільства.

Громадянське суспільство – це історичний тип у розвитку людського суспільства, його конкретна якісна характеристика; це сфера самовиявлення і реалізації потреб та інтересів вільних індивідів через систему відносин (економічних, соціальних, релігійних, національних, духовних, культурних), структурними елементами якої (системи) є організації (політичні партії, громадські об’єднання, асоціації) та різні об’єднання (професійні, творчі, спортивні, конфесійні тощо), що охоплюють всі сфери суспільного життя і є своєрідним регулятором свободи людини.

Громадянськість – сукупність інтелектуальних і нормативних позицій та відповідних їм зразків поведінки, духовно-моральних цінностей, світоглядних установок людини, її самоідентифікація з певною політико-культурною спільнотою, усвідомлення взаємозалежності між особистим інтересом та інтересом громади, прийняття на себе зобов’язань діяти на її користь.

Державний стандарт освіти – сукупність єдиних норм і вимог до рівня освітньої підготовки у певних навчально-виховних закладах.

Інноваційна педагогічна технологія – цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в практику оригінальних, новаторських способів, прийомів, педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний

навчально-виховний процес від визначення його мети до очікуваних результатів

Інтерактивні технології – це організація засвоєння знань і формування певних вмінь та навиків через сукупність особливим способом організованих навчально-пізнавальних дій, що полягають у активній взаємодії учнів між собою та побудові міжособистісного спілкування з метою досягнення запланованого результату.

Компетентнісний підхід – спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключова, загальнопредметна і предметна (галузева) компетентності.

Ключова компетентність – спеціально структурований комплекс характеристик (якостей) особистості, що дає можливість їй ефективно діяти у різних сферах життєдіяльності і належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів.

Компетентність – набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці.

Компетентний громадянин – це людина, яка відповідає суспільству, в якому живе, має належну освіту й досвід, щоб дати собі раду в ньому, бути здатною розв'язувати особисті та громадські проблеми, є повноправною й правомочною, відповідальною й небайдужою.

Патріотизм – це любов та відданість батьківщині, прагнення своїми діями служити її інтересам.

Структурно – логічна схема являє собою графічно зображений упорядкований підбір понять, термінів, фактів, об'єднаних у логічний мікроблок, взаємопов'язаних компонентів, які в свою чергу, можуть складатися з інших елементів; вона є структурною цілісністю, яка відповідає причиново-наслідковим зв'язкам навчального матеріалу, а чіткість схем дає можливість учням виділити основні поняття пункту та

зрозуміти їх структуру, сприяє кращому засвоєнню різного роду термінів і понять.